

## 1923 SEÇİMLERİ

Arg.Gör. Erol KÜRKCÜOĞLU \*

1 Nisan 1923 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi seçimin yenilenmesi kararını almıştır. Meclisin o dönemdeki birleşimi ile kesintiye uğramış bulunan Lozan Barış Görüşmelerinin sonucunda varılacak bir andlaşma tasarısını kabul etmeyeceğinden endişe duyuluyordu. Özellikle Lozan'daki sınır pazarlığının ilk Meclisçe kabul edilmeyeceği endişesi, başlıca Misak-ı Milli kapsamında olduğu düşünülen Musul'un bize bırakılmayacağını anlaşılmasından ileri gelmektedir. İşte seçimin yenilenmesi isteğinin temel nedeni bu idi. (1)

Mustafa Kemal, Lozan Barış Görüşmeleri ve Musul meselesi hakkında Nutuk'ta görüşlerini şöyle ifade etmektedir:

"Musul meselesini muvakkaten talikini mevzuubahs etmemek üzere ve fakat idari, siyasi, mali, iktisadi vesair mesailde millet ve memleketin hukukunu ve istiklâlini tamam ve emin olarak istihsal etmek ve memalik-i müstahlasamızın suret-i kat'iyyede tahliyesini şart telakkî eylemek esastır. Mütalaatıma ilâve ettim ki: hey'et-i murahhasamız, kendine tevdi edilen vazifeyi tamamen ve pek mükemmel bir surette ifa etmiştir. Milletimizin ve Meclisimizin şerefini muhafaza eylemiştir. Eğer sulh meselesini hüsnü intac etmek istiyorsak meclis tarafından da, hey'et-i murahhasaya, manen kuvvet verilerek mesaisine devam

---

\*Atatürk Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâb Tarihi Enstitüsü Müdürlüğü

(1) Mete TUNÇAY, Tek Parti Yönetimi (1923-1931) Yurt Yayınları, Ankara 1981 (Kıs. Tunçay. Tek Parti Yönetimi), s.50.

ettirilmek lazımdır. Bu suretle hareket ederseniz ümitvâr olabilir ki, bir sulh safhasına dahil olmak mümkündür".<sup>(2)</sup>

Birinci gruba (Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk grubu) karşı muhalif olarak oluşan ikinci grup, hükümeti düşürebilmek için Meclis'in yenilenmesini istemiş; ama başlangıçta birinci grup Lozan görüşmelerinin sürdürülebilmesi için yeni bir seçim olayına yanaşmamıştır. Mustafa Kemal Paşa "İnkıta" sırasında bu Meclisten İsmet Paşa başkanlığındaki Türk delegasyonunun, Lozan'ın ikinci bölümü için de yetkili kılınması kararını çıkarttıktan sonra fesih isteğini ortaya atmış ve ikinci grup eski dileği doğrultusunda bunu desteklemek zorunda kalmıştır.<sup>(3)</sup>

İkinci yurt gezisinden de (Batı Anadolu Gezisi) 20 Şubatta kamuoyunu hazırlayarak, Ankara'ya dönmüş olan Mustafa Kemal vekiller heyeti başkanı Rauf Bey'in istasyondaki çalışma yerinde vekiller heyeti ile bir toplantı yaptı. Meclis ikinci başkanı Ali Fuat Paşa'nın da katıldığı bu gece toplantısında seçimin yenilenmesine karar verildi. 1 Nisan 1923 günü de 120 mebusa imzalatılmış olan kanun tasarısı Meclise sunuldu. Meclis de 1921 Teşkilât-ı Esasiye Kanunu gereğince "Madde-i Münferide" nin ilga edilmesi gerekirken ancak üye tam sayısının üçte iki çoğunluğu ile alınabilecek bir karar yerine basit çoğunlukla yeni bir seçim kararının alınabilmiş olmasıdır. Aslında Meclis'in üye tam sayısının üçte ikisini toplayarak Anayasa'ya uygun bir biçimde kendisini dağıtmaya karar vermekte isteksizlik göstereceğini Mustafa Kemal Paşa çok önceden kestirebilmekteydi. Bazı üyelerin toplantıya gelmeyerek yeter sayının

---

(2) Nutuk, Kemal Atatürk, Türk Devrim Tarihi Enstitüsü, C.2, İstanbul 1982, (Kıs.Nutuk) s.722.

(3) Tunçay, Tek Parti Yönetimi, s.50

bulunmasını engelleyebilmeleri durumuna karşı İstanbul gazetecileriyle yaptığı İzmit Kasrı Mülakatında neleri göze aldığını şöyle açıklıyordu:

"Üç yüz küsur kişiyi bir araya toplayarak sülsan-ı ekseriyetle karar almak müşküldür! Fakat meclis gayesine vasıl olduktan sonra, vazifesini ikmal etmiştir. Ve yeni intihabata karar vermeye ve dağılmağa mecburdur. Şu veya bu bahane ile idame-i hayata çalışması istibdada başlaması demektir. Bunun için de çare bulunur. Hariçtekileri bir defa davet ederiz, gelmezler. Bir daha davet ederiz, gelmezler. Bir daha davet ederiz gelmezler ve binaenaleyh davete icabet etmeyenleri mebusluktan müstafi olduğuna dair bir karar alırız, mesele hall olunur." (4)

#### 1 Nisan 1923 Görüşmeleri

Aydın Mebusu Esat Efendi ile 120 arkadaşının "20 Kanunusani 1337 tarihli madde-i münferidenin ilgasına dair" hazırlamış oldukları kanun teklifi Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin 1 Nisan 1923 tarihindeki oturumunda görüşülmeye başlandı. (5)

Aydın mebusu Esat Efendi ve 120 arkadaşının hazırlamış oldukları kanun teklifi:

MADDE 1- 20 Kanunusani 1337 tarihli madde-i münferide mülgadır.

MADDE 2 - İşbu kanun tarihi neşrinden muteberdir.

MADDE 3- İşbu kanunun icrasına Türkiye Büyük Millet Meclisi memurdur.

(4) Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün Eskişehir-İzmit Konuşmaları, Derleyen: Arı İNAN, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1982, s. 84.

(5) Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, 1. Devre, C.28 (Kıs. Z.C.) s.283-295.

Kanun teklifinin okunmasından sonra teklifin genel mahiyeti üzerindeki müzakereye geçildi.

Hariciye Vekili İsmet Paşa (Edirne) - "...Sizden aldığımız mezuniyet ve esasat üzerine sulhu istihsal için devam etmek ve husule gelecek netice üzerinde Büyük Millet Meclisi'nin verdiği kararı milletin en son muhassala-i efkârı olduğunu dahil ve harice ızhar etmek için ve Büyük Millet Meclisi'nin verdiği karar üzerinde memleketin bütün menabi ve vesaitiyle yürümek için tecdid-i intihab suretiyle milletin âra-yı umumiyesini yeniden tecelli ettirmeyi teklif ediyorum."

Ziya Hurşit Bey (Lazistan) - "Zannederim, evvelce böyle bir teklif verilmişti de, Paşa hazratleri reddine taraftar olanlardan birisi idiniz.

Sırrı Bey (İzmit) - Paşam, bunu bizzat 20 gün evvel teklif etmişim ve bizzat zât-ı aliniz aleyhinde bulunmuşunuz.

İsmail Suphi Bey (Burdur) -... Milleti, yeni vaziyet muvacehesinde ve yeni suretle temsil etmek için, milletin atisine ait şeyler hakkında milletin reyini yeniden almak için tecdid-i intihab lazımdır ve görülüyor ki bütün aza-yı kiram bu hususta müttefiktir. Ve Meclis tarihi olan namına layık bir karar verecektir. Biz milletten geldik, yine millete müracaat ediyoruz. Millet kararını versin.

Ziya Hurşit Bey (Lâzistan) - İtiraz eden yok, teklifi müttefikan kabul ediyoruz.

Daha sonra teklifin genel mahiyetinin müzakeresinin kifayetine karar verilerek maddelerin görüşülmesine geçildi.

Teklifin birinci maddesi okundu:

**MADDE 1- 20 Kânunusani 1337 tarihli madde-i münferide mülgadır.**

Hüseyin Avni Bey (Erzurum) - Efendiler, meşrutiyetin bahş ettiği hakların en mümtazı, tabii hakkı intihaptır. Meclis bugün yeniden intihaba karar versin. Ve bugün defterlerin tanzimi yapılsın. Fakat intihap ne suretle yapılacaktır? Yine eski saltanat devrinin bir nevi reyî ile daha doğrusu yarım reyî ile, hükümet reyî ile gelen mebuslar göndercekse o da nafiyledir. Türkiye Büyük Millet Meclisi yeni bir inkılâb yapıyorsa ortada bir intihap kanunu var, her şeyden evvel o kanunu tadil edip yeniden yapsın ve o kanun ile intihap edilen mebuslar buraya gelmelidir. Bu maddeyi bugün müzakere etmek zaittir. Halkın hükûmete daha sağlam bir surette sarılması için tecdid-i intihap üzerimize farzdır. Buna bugün karar verelim ve yine arzettiğim gibi buna (Mukaddes Karar) namını verelim.

Durak Bey (Erzurum) - Efendiler; bugün millet ve memleket ve Avrupa, dahil ve hariç bugün görecektir ki, Büyük Millet Meclisi'nde sandalye ve mevki harisi kimse yoktur. Yalnız vatan harisleri vardır. Bendeniz diyorum ki, hatta ilerisine gideceğim, eğer imkan olsa bilmiyorum ne dereceye kadar imkan vardır. Büyük Millet Meclisi bugün bu kararı kabul etmekle beraber hiçbir fert, hiçbir arkadaş gelecek meclis için namzetliğini bile vaz ' etmemelidir. Efendiler; bu millet tarihinde çok büyük evlatlar çıkarmıştır. İşte çıkardığı büyük evlatları gibi bu evlatları da memleketlerine gitsinler. Buraya da onların evlatları, kardeşleri gelsinler. Seçimin yenilenmesinde olduğu gibi buna da oy birliği ile karar verelim.

Müfid Efendi (Kırşehir) - Bendeniz de Hüseyin Avni Bey'in fikrine iştirak ederek bu madde-i kanuniyeyi kabul değil, milletin ârasına müracaat etmek, milletin ârası, Cenab-ı Hakk'ın takdiri, arkadaşlarımızın, azmi kumandanlarımızın, ordumuzun metaneti sayesinde emelimize, maksudumuza doğru kuvvetle yürümeye karar verip derhal intihabın icrasını kabul etmek ve ilan etmek lazımdır, kanaatindeyim.

Şeref Bey (Edirne) - Madde-i müzeyyelenin mutlaka sülûsan-ı ekseriyeti ârâ ile olmasına ihtiyaç yoktur. Meclis kararı ile intihabın yenilenmesine gidilirse çokluk aranmaz.

İcra vekilleri heyeti reisi Rauf Bey - Heyetinizin ittihaz edeceği bir şekli meşru ve meşrutî ile bir madde ile ilga etmek daha kanuni daha dürüst bir haldir. Filhakika bu mühim ve mukaddes kararı ittihaz ederken hepinizin izhar, ibraz buyurduğu müttefik arzu kafi ise de arz ediyorum. Yalnız şekil değil, vaz'ettiğiniz esasat ahfadınız için mucib-i şeref ve mucib-i ittiba olmalıdır. Bu itibarla heyet-i aliyenizden rica ederim, tarik-i kanuniden giderek maddeyi ilga suretiyle diğer bir madde vazı ve kabul edilmelidir ve ilan edilmelidir.

Reis - Verilen üç takrirden "Yeniden intihab icrası karar-gir oldu" tarzındaki takriri rey-i alinize arz ediyorum. Kabul edenler lütfen el kaldırsın. Ekseriyetle kabul edilmiştir. (Müttefikan sesleri)

Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretleri - Yeni Türk Devleti'nin ruhu bünyanı hakimiyet-i milliyedir. Milletın bila-kayd u şart hakimiyetidir. Milletimiz üç buçuk dört seneden beridir, büyük kahramanlıklarla, nâ-mütenahi fedakarlıklarla elyine aldığı hakimiyetini, bugüne kadar kendine layık bir surette, heyet-i ictimaiye için, vatani için nafi netayic verebilecek tarzda hüsnü istimal eylemiştir. Bunu pek çok âsarı ile, muvaffakiyatıyla isbat etmiştir. Milletimizin muhterem vekillerinden mürekkep olan hey'et-i aliyeniz dahi milletimizin evsafını senelerce devam eden mesainizle mükemmel bir surette izhar eylemiş bulunuyorsunuz. Meclis-i alinin bugün ittihaz etmiş olduğu kararı mübeccel ile bütün bu evsaf, bütün bu meziyetler bilhassa milletimizin rüşî ve kemali bir kat daha i'lâ edilmişve bütün cihana, bu hakikati görmek istemeyen cihana, ilan ve izhar olunmuştur. Bu kararlar, Yeni Türkiye Devleti'nin üssülesası ve feyyaz desatir-i milliyesi, yüce mefkureleri gayr-i kabil-i tezelzül bir surette bir kere daha tesbit ve tarsin olunmuştur.

Arkadaşlar; Türkiye Devletinde ve Türkiye Devletini kuran Türkiye halkında taçlar yoktur, diktatör yoktur. Taçlar yoktur ve olmayacaktır! Çünkü olamaz. Bütün cihan bilmelidir ki; artık bu devletin ve bu milletin başında hiçbir kuvvet yoktur, hiçbir makam yoktur. Yalnız bir kuvvet vardır. O da hakimiyet-i milliyedir. Yalnız bir makam vardır. O da milletin kalbi, vicdanı ve mevcudiyetidir. İnşallah milletin yeni vekillerinin vüruduna kadar hey'et-i âliyeniz uhdelere tevdi edilen vezaifi şimdiye kadar olduğu gibi o zamana kadar da hüsnü ifa buyurursunuz.

T.B.M.M. Başkanı Mustafa Kemal Paşa meclisin "Yeniden seçim yapılması kararlaştırıldı" şeklindeki kararını aynı gün bir tezkere ile bakanlar kurulu başkanlığına bildirdi. Karar gereğince hemen seçim hazırlıklarına başlanmasına ve sonuçlarından bilgi verilmesini istedi. (6)

3 Nisan görüşmelerine geçmeden önce Mustafa Kemal ve Müdafaa-i Hukuk grubuna karşı mecliste bir muhalif grup (ikinci grup) oluşmuştu. Bu muhalifler Mustafa Kemal'in Batı Anadolu gezisine çıktığının ertesi günü Afyonkarahisar Mebusu İsmail Şükrü'ye "İslâm Hilafeti ve Türkiye Büyük Millet Meclisi" adlı bir risale yayınlamışlardı. Bu risalede İsmail Şükrü Mustafa Kemal'e karşı haksız ve çirkin saldırılarda bulunmuştur.

Ayrıca 2 Aralık 1922 günü Erzurum mebusu Süleyman Necati, Mersin Mebusu Selahattin ve Canik mebusu Emin Beyler intihab-ı mebusan kanununda değişiklik yapılması ile ilgili bir önerge hazırlamışlardır. Değişiklik önergesini okutmadan komisyona göndermek isteyen başkan Adnan Bey'den söz isteyen Mustafa Kemal bu konuda şunları söylemiştir: "Teklif edilen kanun tasarısı doğrudan doğruya benim şahsımı, vatandaşlık haklarımdan yoksun bırakmak maksadını güdüyor. 14. maddede Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne üye

---

(6) Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, C.IV (Kıs. S ve D), s.486.

seçilebilmek için, Türkiye'nin bugünkü sınırları içindeki yerler halkından olmak veya kendi seçim bölgesi içinde yerleşmiş bulunmak şarttır. Ondan sonra göçmen olarak gelen her yerleştirildikleri tarihten itibaren 5 yıl geçmiş ise seçilebilirler. Maalesef, benim doğum yerim bugünkü sınırlar içinde kalmış bulunmuyor. İkincisi herhangi bir seçim bölgesinde 5 yıl oturmuş da değilim. Doğum yerim bugünkü milli sınırlar dışında kalmıştır. Fakat bunda benim en küçük kasıt ve kabahatim yoktur. Bunun sebebi, bütün memleketimizin milletimizi batırıp yok etmek isteyen düşmanların işgal ve istila hareketlerinin kısmen önlenememiş olmasıdır. Eğer düşmanlar maksatlarında tam bir başarıya ulaşmış olsalardı, Allah korusun bu tasarıya imza koymuş olan efendilerin de doğum yerleri sınır dışında kalabilirdi. 5 yıl sürekli olarak bir seçim bölgesinde oturmamış isem, o da vatana yaptığım hizmetler yüzün- derdir"<sup>(7)</sup>

3 Nisan görüşmeleri:

T.B.M.Meclisi'nin 3-4 1339 (1923) tarihindeki oturumunda Erzurum Mebusu Süleyman Necati Bey'in intihab-ı mebusan kanunu muvakkatinin tadili hakkındaki kanun teklifi ve kanun-ı esasi encümen mazbatasını okundu. Kanun-ı esasi encümeni mazbatasında; "Milletin serbest seçim hakkını kullanabilmesi için bazı değişikliklerin yapılması uygun görülmüştür. Teşkilat-ı Esasiye Kanunu gereğince kanun yapma yetkisine sahip olan bir meclisin görevini en iyi şekilde yerine getirebilmesi ve millet egemenliğinin gerçekleşmesi için her 20.000 erkek nüfus için bir mebusun seçilmesi teklif edilmiştir". Daha sonra kanun üzerinde yapılan görüşmelere geçilmiştir.

---

(7) Nuluk, C.II, s. 724-725



Besim Atalay Bey (Kütahya) - Muntahib-i sani usulü katiyen doğru değildir. Memleket ve millet doğrudan doğruya reyini hangi zarf üzerine, kim üzerine tesbit edecekse ona vermelidir. Memleketin rüşdünü isbat ettiğini göstermek istiyorsak her halde bu maddenin tayyî ile yerine (intihabat bir derecelidir) demek lazımdır.

Mehmed Şükrü Bey (Karahisarısahip) - Hakimiyet-i milliyenin tamamen tecellisi, her halde her ferdin hakk-ı intihabını bizzat ve bilfiil istimali ile meşruttur. Bendeniz öyle zannediyorum ki arkadaşlarım da bir dereceli intihabata taraftardır.

Hüseyin Avni Bey (Erzurum) - Malumu alinizdir ki ordu her türlü cereyandan azade olma- lıdır. Fırkalara intisap gibi bir akide-i siyasiye tanınırsa o, orduluktan çıkar. Orduya şirazesizlik girer. Fırkacılık girer ve ordunun yıkılmasına yegane amil bu olur. Yoksa bu zabitanımızın vatanla alakasını katletmek değildir. Onları daha salim yoldan yürütmek içindir. Yegane gayemiz memleketin refah ve saadeti ve selameti ve masuniyeti için onlara rehber olacaktır.

Durak Bey (Erzurum) - Efendiler! ne kanun yapsanız tesir yapamaz. Burada yapılacak bir şey varsa o da mefkuredir. İşte efendiler, millete mefkure veriyorum. Millet mukadderatını kendi mefkuresine göre ve emniyet ettiği insanlara vermelidir. Eğer millet bunun harici bir şey yaparsa, kendi eliyle hayatına hatime çekmiş olur. Evet bütün millet işitsin, bütün millet duysun. Kendi mukadderatını teslim edecek eller gayet namuslu ve temiz olmalıdır. Hiç bir propagandaya, hiçbir iltifata ehemmiyet vermemelidir. Yapacağı yalnız bir şey vardır. Namusuna, dinine, vicdanına, şerefine, memleketin istiklalini muhafaza edeceğine güvendiği adamlara teslim edeceklerdir.<sup>(8)</sup>

---

(8) Z.C., C.28, s. 322-349.

Görüşmeler tamamlandıktan sonra kanun teklifi aşağıdaki şekliyle kabul edilmiştir:

İntihab-ı Mebusan Kanunu Muvakkatinin Bazı mevaddını Muaddil Kanun <sup>(9)</sup>

3 Nisan 1339 (1923) ve 16 Şaban 1341

Kanun no: 320

MADDE -1 Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin miktar-ı azası, Türkiye Devleti halkından her yirmi bin nüfus-ı zükurdan bir nefer olmak üzere intihap olunur.

Bir daire-i intihabiyenin nüfus-ı zükuru yirmi binden dun olsa dahi her halde bir mebus intihabına hakkı olacağı gibi nüfus-ı zükurun yirmi binden fazlası için bervechi atı muamele ifa olunur. Şöyle ki,

Otuz bine kadar bir, otuz bin birden elli bine kadar iki, elli bin birden yetmiş bine kadar üç, yetmiş bin birden doksan bine kadar dört mebus intihap olunacak ve bu miktardan ziyadesi bu nisbet üzere artırılabacaktır.

MADDE 2 - On sekiz yaşını ikmal eden her ferdin zükur intihap etmek hakkını haizdir.

MADDE 3- Muallimin müstesna olmak üzere merkezden mensup bilumum memurin ile müftüler, hükkam ve müdde-i umumiler ve belediye reisleri müntehib-i sani intihabına mübaşeretten iki ay evvel istifa etmiş olmadıkça mahall-i memuriyetlerinin dahil bulunduğu daire-i intihabiyeden mebus intihab olunamayacakları gibi ordu, kolordu, fırka kumandanları ile bilumum ahzıasker ve kalem ve şube reisleri jandarma alay, tabur ve bölük kumandanları dahi mevki-i memuriyetlerinin dahil bulunduğu daire-i intihabiyede mebus intihap edilemezler. Aksi takdirde intihabı vaki muteber olamaz.

---

(9) Düstur, Üçüncü Tertip, C. IV, İstanbul 1929 (Kıs. Düstur) s. 16-17

MADDE 4- Müntehib-i evvel,müntehib-i sani veya mebus olabilmek için vergi ile mükellef olmak merut değildir.

MADDE 5-Bir nahiyede bulunan nüfusu zkurdan her iki yüz kişi için bir mntehibi sani intihab olunur. Bu miktardan fazlası için bervechi ati muamele ifa olunur:

yze kadar bir,  yüz birden be yüze kadar iki, be yüz birden yedi yüze kadar  ilah...mntehibisani intihab olunur.

MADDE 6- Intihab-ı mebusan kanunu muvakkatinin ve intihab-ı mebusana müteallik tevarihı muhtelifede mnteir kavanin-i saire ile Kanun-ı Esasi'nin işbu kanuna muhalif ahkamı mülgadır.

MADDE 7- Ibu kanun tarihi nerinden itibaren mer'iylicradır.

MADDE 8- Ibu kanunun icrasına İcra vekilleri memurdur.

Mustafa Kemal 8 Nisan 1923 de Anadolu ve Rumeli Müdafaa-iHukuk Cemiyeti başkanı sıfatıyla Milli Mücadele Tarihimizde Umdeler (ilkeler) adı verilen Halk Fırkasının kuruluşunun dayanaklarını teşkil olan bir seçim beyanamesi yayınladı. Bu seçim beyanamesinde: <sup>(10)</sup>

Yakında (Halk Partisi) adı altında bir siyasi kuruluş meydana getirileceği ve meclisdeki (Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk grubu) nun bu partiye geçeceği, partinin ulusal egemenlik, yenileme, maddi ve manevi gelişme ilkelerine dayanan bir programı olacağı, bu olu beklenirken Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk grubunun "Egemenlik kayıtsız şartsız ulusundur" diye balayan 20 Ocak 1921 gnl Anayasa hükümlerine, sultanlığı kaldıran 1 Kasım 1922 gnl Meclis kararına, ubat 1923

---

(10) Mahmut Goloğlu, Türkiye Cumhuriyeti (1923) Banur Matbaası, Ankara 1971 (Kıs. Goloğlu, Türkiye Cumhuriyeti) s. 189-190

te yapılan İzmir İktisat Kongresi çalışmalarına dayanan ve memlekette güvenlik ve asayişin yerleştirilmesini, adaletin hızlandırılmasını, kanunların ulusal ihtiyaçlara ve bilimsel gelişmelere uygun olarak değiştirilmesini, ondalık usulü verginin düzeltilmesini, tütün ve tarım ticaretinden milletin en çok yararlanmasını sağlayacak tedbirlerin alınmasını, çiftçilerle sanayicilere ve tüccarlara ve bütün çalışanlara kolay kredi ve tarım aracı sağlanmasını, yerli tarım ve sanayi ürünlerinin korunmasını, demiryolları yaptırılmasını, ilköğretimin birleştirilmesini, bütün okulların memleket ihtiyaçlarına ve çağdaş uygarlık esaslarına göre yeniden düzenlenmesini, sağlık kuruluşlarının düzeltilip çoğaltılmasını, işçileri koruyacak kanunlar çıkarılmasını, ormancılığın ve hayvancılığın geliştirilmesini, askerlik süresinin kısaltılmasını, dul ve yetim ve emeklilerin yaşama koşullarının düzeltilmesini, devlet dairelerindeki vatandaş işlerinin çabuk ve doğru sonuçlandırılmasını, devlet dairelerinin denetimini ve memurlarının geçim şartlarının geliştirilmesini, memleketin bayındırlık uğrunda her türlü tedbirin alınmasını ve bu alanda özel teşebbüsleri korumaya yarayacak hükümler konulmasını temel ilke sayan bir görüşle seçimlere katılacağı bildiriliyor.

Mustafa Kemal 8 Nisan 1923 günlü bir bildiri ile de "Seçim çalışmalarına çağrı" da bulundu ve başkanı olduğu Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk grubu adaylarının seçimi kazanmaları halinde, Büyük Millet Meclisi'nde kurulacak Halk fırkasının bu ilkeleri gerçekleştirme sorumluluğunu üzerine alacağını anlattı. Başkanları olarak bütün Müdafaa-i Hukuk kuruluşlarını bu amaç uğrunda ve birlik halinde seçimlere katılıp çalışmaya çağırdı <sup>(11)</sup>.

---

(11) Goloğlu, Türkiye Cumhuriyeti, s. 190.

1923 seçimlerinin en önemli ilkelerinden biri de Halk fırkasının kuruluş çalışmalarıdır. Mustafa Kemal halk fırkasını kurmak hakkındaki kararını, Ankara'da Hakimiyet-i Milliye, Yenigün ve Öğüt gazeteleri muhabirlerine şöyle açıklamıştı:

"Cenab-ı Hakka şükürler olsun ki, millet üç buçuk senelik kahramanane cidalardan sonra kendisini ebediyen esaret zinciri ile bağlamak isteyenleri mağlup etmiş ve istiklaline sahip olmuştur. Bilumum mütemeddin milletler arasında hür ve müstakil olarak milletimizin ahzi mevki edeceği sulh günleri de inşallah gecikmeyecektir. Filvaki vatanımıza ve istiklalimize göz dikenlere yalnız askerlikçe galebe etmek kafi değildir. Memleketimiz hakkında istila emelleri besleyecek olanların her türlü ümitlerini kırarak veçhile siyaseten, idareten ve iktisaden kuvvetli olmak lazımdır. Bu milli maksat ve mülahazaları nazarı dikkate bulundurarak milletimi, her sınıf halkında ve hatta alemlî İslâmın en uzak köşelerinde beni ebediyen müftehir bırakacak surette gördüğüm teveccüh ve kesbi riyakat etmek için en mütevazî bir ferdi millet sıfatıyla hayatımı sonuna kadar vatanı hayrına vakfeylemek emeliyle sulhün istikrarını müteakip halkçılık esası üzerine müstenit ve Halk Fırkası namıyla siyasi bir fırka teşkil etmek niyetindeyim".<sup>(12)</sup>

Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti seçim propagandası halinde "Dokuz Umde" lik bir program neşretmiş ve rey sandığı başına davet edilen vatandaş bu programı tasvip ettiği takdirde "Müdafaa-i Hukuk"un "Halk Fırkası"na intikalini de kabul etmiş olacağı bildirilmişti.<sup>(13)</sup>

---

(12) S.D., C.2, s. 46-47.

(13) Servet Armağan, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, XXXIII / 3-4,(1968) s. 71.

Mustafa Kemal Paşa seçimlere çok büyük önem veriyor, adeta bu seçimleri cumhuriyete doğru gidişin en büyük aşaması sayıyor, bu seçimler yüzünden hemen hemen amacına varmak üzere bulunan bu yönelişin aksamaması için son derece titiz davranıyordu. Birinci Türkiye Büyük Millet Meclisi 16 Nisan 1923 günü son toplantısını yaparak dağıldı. Mebuslar memleketlerine gittiler. Mustafa Kemal Paşa da seçim işlerini yürütecek kurulun başına geçerek adayların tesbiti işini eline aldı. Eğer dilediği adaylardan kurulu bir meclis kurabilirse, böyle bir mecliste cumhuriyete doğru gidişi tamamlayarak amaca varılabileceği kanısını taşıyor, amacına varduktan sonra idealini gerçekleştirip cumhuriyeti ilan ettikten ve uyguladıktan sonra da politikadan ayrılabilceğini düşünüyordu. Böylece iktidar partisi durumunda bulunan Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Grubu yani birinci grup üyeleri başlarında Mustafa Kemal Paşa olduğu halde olanca güçleriyle seçimi kazanmanın tedbirlerini almaya, adaylar üzerinde teker teker durarak kendilerinden yana olmayanları hiçbir yerden seçtirmemeye daha doğrusu sadece kendilerinden olanları seçtirmeye çalışıyorlardı.<sup>(14)</sup>

Mustafa Kemal Paşa İstanbul seçimleri için de ayrı bir beyanname yayınladı:

"Yeni seçim dönemini İstanbul ile bağlantımız tam olmadan geçiriyoruz. Başkanlığı ile övündüğüm Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti İstanbul'a kavuşmayı amaç edinmişti. Bu amaca varmaküzere dir. Yarın milletin önünde memleket idaresi için güven isteyecek olan Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti ve halk fırkası da memleketin kurtuluşunu ve yükselmesini sağlamış olan Ulusal Egemenlik Düsturlarının ilerleme ve gelişme ilkelerinin izleyicisi olacaktır. Bizim memleketimizin ışığı olan İstanbul bu ilkelere en yakın olan vatan köşemiz değil

(14) Kılıçlı Hatıralarını Anlatıyor, Sel Yayınları, İstanbul 1955,(Kıs. Kılıçlı), s.120.

midir? Bu inancımızı dünya önünde oylarınızla ispatlayacaksınız. İstanbullular, düşmanlarınızın gözü üzerindedir. Oylarınız parçalanacak mı? Bütün dünyanın düşünce açısına açık olan İstanbulumuzun çevresi henüz kurtuluşun tamam olmadığını unutarak amaca yönelmekte tereddüd edecek mi? Dünyanın dikkat ettiği noktalar bunlardır. Binlerce engelin ortasında her zaman bize yönelmiş olan İstanbulumuzun düşmanı umutlanıdıracak bir oy bölünmesi yapmayacağı kanısındayım, oyların dağılmasından kimlerin yararlanacağını her an dikkatle göz önünde tutmak özellikle sizin görevinizdir."<sup>(15)</sup>

Vakit Gazetesinde 1923 Seçimleri:

4 Nisan 1339 (1923) tarihli Vakit Gazetesinde "Tunalı Hilmi Bey kadınlara hakk-ı intihab verilmesini teklif etmiştir." adlı haberde: "Yeni intihab kanununun Mecliste müzakeresi esnasında Bolu Mebusu Tunalı Hilmi Bey bu münasebetle kadınlara hakk-ı intihab verilmesini teklif etmiş. bu teklif bilhassa ilmiyeye mensup mebuslar tarafından şiddetli bir münakaşaya mucib olmuştur."<sup>(16)</sup>

Yine aynı günkü gazetede "Gazi Paşa Hazretlerinin namzetliklerini vaz' için nereye ihtiyar buyuracakları merakla mevzu-u bahs edilmektedir. Kuvvetli bir ihtimal olarak söylendiğine göre Gazi Paşa Kumandanımız memalik-i müstahlasadan mebus çıkmayı tercih buyuracaklar ve ağleb-i ihtimal gelecek mecliste (İzmir'in) mebusu olarak mevki alacaklardır".

İstanbul seçimleriyle ilgili olarak 7 Nisan 1923 günkü Vakit gazetesinde : "İntihabda Müdafaa-i Hukuk ve İstanbul namzetleri" adlı yazıda:

"Müdafaa-i Hukuk'un namzedleri henüz tayin belki takarrür etmemiştir; yalnız İstanbul'da bazı zevatın namzetlikleri muhakkak addolunuyor.

---

(15) Goloğlu, Türkiye Cumhuriyeti, s. 196.

(16) Vakit, 4 Nisan 1923.

Adnan Bey, Dahiliye Vekili Fethi Bey, Moskova Sefirimiz Muhtar Bey, Paris Mümessili Ahmet Ferit Bey, Mazhar Bey, Hamdullah Suphi Bey de yeniden namzet gösterilecekler arasında sayılmaktadır."<sup>(17)</sup>

Vakit Gazetesinin 8 Nisan günkü "Müdafaa-i Hukuk Halk Fırkasına inkılâb ediyor" başlıklı yazıda "Fırka resmen teşekkül ederek bir beyanname tertib etmiş ve yeni intihabata on umde (?) ile iştiraka karar vermiştir. Fırka mali, iktisadî, idari istiklâlimizi temin suretiyle sulhün iadesine çalışacaktır."<sup>(18)</sup>

Vakit Gazetesinin 9 Nisan günkü "Müdafaa-i Hukuk'un namzetleri" başlıklı haberde "Müdafaa-i Hukuk grubu bu sabah akdettiği ictimada dün telgrafla tebliğ ettiğim umdelerin neşrinin tasvip ve intihabat işleriyle meşgul olmak üzere hususi bir encümen teşkilini kabul etti. Bu encümen Mustafa Kemal Paşa Hazretlerinin riyaseti altında teşkil ettiği ilk ictimainı saat dörtten sekize kadar akdeyledi. Müzakarât esnasında umdelerin Müdafaa-i Hukuk cemiyetlerine tamimini ve namzetlerin vakt-i mevhumunda ilanını kararlaştırıldı., encümen dahil-i memlekette grubun intihabat işlerini tamamen takip ile işğal edecekler."<sup>(19)</sup>

Vakit Gazetesinin 10 Nisan 1923 günkü sayısında gazetenin muhabirleri intihabat faaliyetini şu şekilde duyurmaktaydılar:

"İntihabat heyeti bugün saat dörtten sekize kadar Gazi Paşa Hazretlerinin riyaseti altında akd-i ictima ederekmühim mukarrarat ittihaz etmiştir.

Taşralarda intihabat faaliyeti bütün harareti ile başlamıştır. Müdafaa-i Hukuk muhtelif mahallere intihabat cereyanını takip ve tanzim etmek üzere murahhaslar gönderecektir."

---

(17) Vakit, 7 Nisan 1923.

(18) Vakit, 8 Nisan 1923.

(19) Vakit, 9 Nisan 1923.



Aynı günkü gazetede meclis muhabiri de şu haberi geçiyordu: "Büyük Millet Meclisi azasından mezuniyet istihsal ederek daire-i intihabiyelerine girenler çoğalmaktadır. Bugün kırk bir mebus birden mezuniyet istemiş ve talepleri kabul edilmiştir. Bu kırk bir zatın mezuniyet talebi tabib raporlarına istinad ediyordu. İntihap dolayısıyla namzetliklerini vaz' edenler de çoğalmakta olduğu gibi namzetlik vaz' edebilmek için birçok zevat da memuriyetlerinden istifa etmektedir."<sup>(20)</sup>

12 Nisan 1923 günkü Vakit Gazetesinde "İntihab heyeti dün akşam toplandı" başlıklı yazıda :

"Müdafaa-i Hukuk intihabat heyeti bu akşam bir ictima daha akdedecektir. İttihaz edilen mukarrarata göre bütün devair-i intihabiyeye müfettişler gönderilecektir. İstanbul için azimetü mukarrer olan zevat meyanında Mazhar Müfit, Yunus Nadi, Saruhan Mebusu Süleyman Necati Ertuğrul Mebusu Osmanzade Hamdi, Kozan Mebusu Doktor Fikret, Cebelibereket Mebusu İhsan, Gaziantep Mebusu Kılıç Ali, Mersin Mebusu Muhtar, Aydın Mebusu Mazhar Beyler bulunuyorlar. Müfettişlerin hepsi takarrür etmemiştir."<sup>(21)</sup>

20 Nisan 1923 günkü Vakit gazetesinde "Gazi Paşa Hazretleri İzmir Mebusu" başlıklı yazıda:

"İzmirlilerin istirhamına mukabeleten verdikleri cevap:

İzmir mebusluğuna namzetliğim vaz'ı hususundaki telgrafname-i alilerinden pek ziyade mütehasis oldum. Muhtelif alakalarla merbut olduğum İzmir'e

---

(20) Vakit, 10 Nisan 1923.

(21) Vakit, 12 Nisan 1923.

mebusluk sıfatıyla da temin-i nisbet etmek benim için pek büyük bir şeref olacaktır."<sup>(22)</sup>

Gazi Mustafa Kemal

7 Mayıs 1923 ğünkü Vakit de muhabir İhsan imzalı bir yazıda "Mülaki olduğum Müdafaa-i Hukuk heyetinden selahiyatdar bir zat bana intihabat hakkında bervechi ati malumat verdi:

İntihap işleri muhavver layıkında cereyan etmektedir. Ve dünyanın hiçbir tarafında bu seferki intihabatımız kadar serbest ve mükemmel intihabat olamaz. Şimdiye kadar intihabat müfettişlerinin ve müntehabat-ı sanilerin tesbitiyle meşgul olan Müdafaa-i Hukuk intihabat encümeni mebus namzetlerini tetkik ve tesbite başlamamıştır. Mahallerine azimet etmiş olan intihabat müfettişlerinden gelen raporlar ehemmiyetle tetkik edilmektedir. Müdafaa-i Hukuk intihabat encümeni mebus namzetlerinin isimleri üzerinde itina ile tevakkuf etmektedir. İstanbul mebus namzeteeri derdest tesbittir."<sup>(23)</sup>

20 Haziran tarihli Vakit'te "İstanbul'dan on mebus çıkıyor" başlıklı yazıda:

"Mebus intihabı Haziran'ın yirmi sekizinci günü Darülfünun konferans salonunda icra edilecektir. Dün İstanbul nüfus zükuru nihayet yeni hey'et-i tefüşiyyece tesbit edilmiştir. Tahakkak eden rakam (iki yüz doksan bin sekiz yüz elli) dir. Bittabi nüfusu mütehakkikeye nazaran İstanbul'dan çıkacak mebus adedi de bu defa katı olarak ondan ibarettir."<sup>(24)</sup>

11 Nisan 1923 günü Vatan Gazetesi muhabinine "Yeni Seçim ve İstanbul" konusunda Mustafa Kemal verdiği demeçte tdüşüncelerini şöyle açıklıyordu:

---

(22) Vakit, 20 Nisan 1923.

(23) Vakit, 7 Mayıs 1923.

(24) Vakit, 20 Haziran 1923.

"Seçimler başlıyor, birkaç güne kadar her tarafta defterlerin düzenlenmesi bitirilecek ve vatandaşlar oylarını vermeye davet edileceklerdir. İstanbul'da seçimlerde görevini yapmak için hazırlanmalıdır. İstanbul'un özel bir durumu vardır. Bundan dolayı bana göre görevini hakkıyla yapmalıdır. Halk son iki gün içinde yayınladığım esaslar çevresinde toplanarak vatanlarına olan bağlılıklarını göstermelidir. Temel ilekelerimize sadık olmağa azmetmiş kimseleri seçerek kendini kurtarmağa hizmet etmelidir.

İstanbul'un seçimlerinde entrikalar çevrildiğini biliyorum. Fakat İstanbullular İstanbul'un henüz işgal altında bulunduğunu hatırlarından çıkarmamalıdır. İstanbul henüz kurtarılmış değildir. Kurtarılması için de birliğe ihtiyaç vardır. Şimdiye kadar elde ettiğimiz zaferleri ancak birlik ve dayanışma sayesinde elde ettik. Zaferin meyvalarını toplamak için de bu yolda devam etmek gereklidir. Düşman elindeyken düşmana yardım etmemeliyiz. Seçimlerde namzetliklerinin korunması için başvurular çoğalmaktadır.. Bunların aralarından seçilerek isimler tesbit edilmektedir. Namzetlerin hemen hepsi kararlaştırılmamıştır."<sup>(25)</sup>

Tan Gazetesinde 1923 Seçimleri

İkinci grubun basındaki sesi "Tan Gazetesi" 1923 seçimlerine 3 Nisan 1923 günkü sayısında şu yorumu getirmektedir:

### İNTİHAP KANUNU

Mebus intihabına başlandı demektir. Bugün en mühim mesele intihabdır. Yalnız, eski kanun mucibince mi intihab yapılmalıdır, yoksa ileriye doğru adım

---

(25) Vatan, 11 Nisan 1923.

atmak mı lazımdır? Malumdur ki intihap kanunu tanzim edildiği zaman nüfusumuzun beşte biri gayrimüslimdi. Bundan dolayı intihap hükümetin tesirlerine uygun bir tarzda yapılmıştır. Bu kanuna uygun yapılacak bir seçimle milleti bihakk temsil eden bir meclisin icması hemen mümkün değildir. Büyük Millet Meclisinin bu kanunla intihap icrasında başarılı olması mümkün değildir. İntihap kanununda yapılacak tadilat intihapta bir tekamül ifade eder. Hiç olmazsa intihap usulünün memleketimiz ihtiyacına göre tebdil ve mesela pusula yerine yuvarlak veyahut madeni levha usulünün uygun olacağı kanaatindeyiz. Okur-yazarların azlığı pusulu usulünün değiştirilmesini bir emr-i kat'i halinde bulundurmaktadır. Muhakkak olan bir cihet vardır ki intihap kararnamesi ile bugünkü şekli-i hükümetimiz arasında bir münasebet tasviri mümkün değildir. Hakimiyet-i milliyenin selamet ve vuzuhla tecellisini temin eylemek mecburiyetindedir. Bu esas hiçbir suretle ihmal edilemez ve edilmemelidir. (26)

Yine Tan Gazetesinin 5 Nisan 1923 tarihli sayısında "Meclisin feshi hakkında " başlıklı yazıda "Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin asıl vazifesi Yunanlıları Anadolu'dan atmak değil; Trakya'yı , İstanbul'u düşmandan temizlemek ve Misak-ı Milliyemizi gerçekleştirmektir. Halbuki gerçekleştirmekten henüz uzağız. Harb-i Meclis-i Sulhü de diğerlerinden daha iyi yapar.

Ey Meclis-i Milli! nice felâketlere göğüs gerdik ve engelleri yıktık. Basiret,hamiyet ve fedakarlık ibraz ettük. Şu anda fesih kararının fena cihetlerini herkesten iyi takdir edersin. Sana yakışan fesihten şadumanı değil, tevekkül ve teessür göstermektir."(27)

---

(26) Tan, 3 Nisan 1923.

(27) Tan, 5 Nisan 1923.

Bu iki yorumda da görüldüğü gibi ikinci grubun gazetesi olan Tan da seçimlerin yenilenmesine karşı çıkmış ve bu meclisin barışı da en iyi şekilde gerçekleştireceği belirtilmiştir. Oysa ikinci gruba mensup mebuslar, mecliste seçimin yenilenmesi lehinde hareket etmişlerdir.

Kastamonu Sultanî mektebinde 22 Mayıs 1923 günü İsmali Habip tarafından "İmtihan veren millete" adlı konferansta 1923 seçimi ile ilgili konuşması:

"Kimler fısıldıyorlar; fısıltuları yapanlar kimlerdir; bunlar derece derece ve çeşit çeşittir. İçlerinde hainleri, melunları, sonra safdilleri, cahilleri var. Fısıltıcıların hepsini ikiye bölebiliriz: Aldatanlar, aldananlar.

1 - Fısıltıcıların birinci safında gelenlerden kimisi menfaatini saltanatın bekasında, ikbalini sarayın itilasında gören hainlerdir. Bunlar kanunun boğazlarına yapışmasından korkarak fısıltularını gayet gizli yaparlar. Fısıltıcıların bir kısmı ikinci gruptan dağılan bir takım küskünler, muhterisler, münafiler, bir takım aldanmışlar, aldatılmışlardır.

2 - Fısıltıcıların bir kısmı da Hürriyet ve İtilafın hıncını almak isteyen melun ruhlulardır. (Parmak Kapı) kulübü siyaset fırkası halinden çıkıp hiyanet kulübü halini alınca ruhunda fazileti olanlar o fırkadan lanetle çekildiler. Lakin onların köşede bucakta kalmış bazı sadık inatçı çömezleri hala kurtulan vatanla, batan fırkalarının intikamını almak için çabalıyorlar. Bunların kimisi Mustafa Sabri gibi dinin kisvesine bürünenlerdir. Kimisi Ali Kemal gibi elindeki kalemi hiyanetin tercümanı yapanlardır. Kimi de Rıza Tevfik gibi düşünce ilmini idam muahedesini imzaya basamak itihaz edenlerdir. Neler fısıldıyorlar: şeriatçılık, yerlililik, ırkçılık, an'aneçilik.

Son söz : artık bana kimi mebus çıkarmalı diye sormazsınız değil mi? Bu sefer göndereceğin mebuslar kazanılan "ihûlali" tamamlayacak kurulan "İnkılâbı daha netleştirecek, ilan edilen "İtilâ" devrini açacak kimselerdir. Onun için bu sefer

gidecek mebuslarda ihtilale sadık sağlam bir seciyye, inkılâbı anlamış geniş bir ihata , umdeleri bilen umdelerin yalnız şeklini değil ruhunu gören, umdelerin yalnız kelimelerini değil engin medlulunu kavrayan yüksek bir seviye olmalıdır.

Bunları nasıl seçmeli diyorsan, vatanı kurtaranların sadası onları sana ilan edecektir. O sadayı çıkaranlar ki yapılmayacağı yapandır. Üç asırlık inişini durduran seni yeni bir i'tilâya çıkarandır. Onlara itimad bir vazife, şükran bir borç, iktida bir fazilet değil de nedir?

Kardeş, reyini istediğine vermekte serbestsin. Sana reyini şuna ver, buna ver, demeyeceğim. Sana yalnız diyeceğim ki vicdanının sesini dinle, eğer sen o sesi dinleyersen. eğer sen ihtirasına mağlup olan şahsi endişelerini vatanın menfaatinden üstün gören değilsen, eğer herhangi hodkâm bir his vicdanından gelecek sesi boğamayacaksa yalnız o sesi dinle. Sana diyecek ki :

Hak vatanı kurtaranlarda, delâlet onlardan ayrılanlardadır.<sup>(28)</sup>

İttihatçıların İstanbul'daki gizli faaliyeti:

İkinci Türkiye Büyük Millet Meclisinin seçilmesi arafesinde, İstanbul hala işgal altındaydı ve İstanbul ile Ankara arasında , bir türlü muntazam bir rabıta kurulamamıştı. Bu yüzden bazı kimselerin kötü bir zihniyet mahsulü olan propagandaları İstanbul'da almış yürümüştü. Bu propagandaları yapanlar İstanbul'un hala düşman süngüsü altında inlemekte olduğunu sanki farketmez gibi davranıyordu.

Memleketin başına yeni dertler açma, istibdadı gösteren bu hareketlerin iplerini, geride durarak bilhassa ittihatçıların meşhur Kara Kemalleri elinde tutuyor ve intihap münasebetiyle mühim roller oynamağa kalkmış görünüyordu.

---

(28) İsmail Habip, İmtihan Veren Millete, Kastamonu Sultani Mektebinde Verilen Konferans, Kastamonu Vilayet Matbaası, 339, Kastamonu, s. 5-32.

Toplantılar, eski şirket-i hayriye kapu çuhadarı İzzet Efendi'nin oğlu Niyazi Bey'in Beşiktaş'taki evinde yahut Kara Kemal'in Mes'adet Hanındaki yazıtanesinde yapılıyor, kararlar buralarda alınıyordu. Kara Kemal'in ilk defa Ankara'ya geldiği zaman Selahaddin ve Kara Vasıf Beylerin Kara Kemal'in ziyaretine giderek uzun uzadıya konuştukları, bir fırka yapıp meydana çıkarmalarını temin için Kara Kemal vasıtasıyla ittihatçıların yardımını istedikleri haber alınıyordu.

Kara Kemal'in yazıtanesinde alınan kararların yeni seçimlerden faydalanılarak Mustafa Kemal'i devirmek ve ittihatçıları vaziyete hakim kılmak maksadını takip ettiği anlaşılıyordu. Bu vaziyetin İstanbul'daki intihabın memleketin diğer kısımlarındakilerden çok daha farklı olacağına şüphe bırakmıyordu.<sup>(29)</sup>

Kara Kemal'in menfi faaliyetleri:

Mütarekenin hemen akabinde sadrazam Talat Paşa merhumun riyaset ettiği Kongre'de verilen bir kararla İttihat ve Terakki, teceddüd fırkasına inkılâb etmiş ve bütün hukuk ve emvali yüz yirmi bin liradan ibaret olan parası bu fırkaya intikal ettikten bir müddet sonra Teceddüd Fırkası da kendini feshetmişti. İttihat ve Terakki veya Teceddüd Fırkası azasından mühim bir kısmı Müdafaa-i Hukuk grubuna iltihak etmiş oldukları için Kara Kemal'in İttihat ve Terakki namına söz söylemesi, İttihat ve Terakki adına propagandalara kalkışarak intihaba iştirak için faaliyete geçmesi doğru değildi. Kara Kemal bu husustaki faaliyeti sırasında Kocaali grubu kumandanı Halit Paşa merhumu da davet ederek kandırmak istemiş, fakat merhum her şeyden evvel vatanını çok sevdiği için Kara Kemal'in teklifini reddederek :

---

(29) Kılıç Ali, s. 121-122.

"İttihat ve Terakki artık tekrar faaliyet sahasına avdet edemez. Çünkü vücudu ortadan kalkmıştır. İttihat ve Terakki reisleri memleket ile beraber bizi de terkettikleri zaman arkalarında ati için ne bir program ne de bir ümit bırakmış değillerdi. Memleketin namuslu evlatlarından tereküp eden ve kuva-yı milliye namı altında toplanmış olan vatanperverler her türlü mahrumiyete rağmen memleketi kurtarmaya çalıştılar. Muvaffak oldular. Menfi kuvvetelerin tekrar memleket kaderini ellerine almalarına katiyyen müsaade edilemez". diye Kara Kemal ve arkadaşlarını terslemiş onlara ilüfat etmemiştir.<sup>(30)</sup>

Lütfi Fikri'nin Mesaisi:

Bu arada meşhur avukatlardan İstanbul'un eski mebusu ve eski baro reisi Lütfi Fikri Bey de mebusluğa namzetliğin koyarak bir beyanname neşretmiş ve İstanbullulara hitaben:

"Reylerinizi bana veriniz. Beni mebus yapınız. Ben İstanbul'u tekrar yeniden payitaht yapacağım!" demiştir. Lütfi Fikri Bey bu sözleriyle vaktiyle Loid Corc'un söylediği:

"Türkiye payitahtı toplarımızın menzili altında, İstanbul'da kalacaktır!" emrini ve ifadesini teyit etmekteydi. Bu suretle Kara Kemal'den başka eski devrin başka bir kutbu olan Lütfi Fikri'nin de sahneye çıkmak istediği görülüyordu.<sup>(31)</sup>

---

(30) Kılıç Ali, s. 122-123.

(31) Kılıç Ali, s. 124.



Seçim Sonuçları :

Birçok kötü propagandalara, ve Müdafaa-i Hukuk cemiyeti aleyhindeki çalışmalara rağmen İstanbul halkının harap, ümitsiz, silahsız, müdafaasız kalmış vatani diriltirek Misak-ı Milli hudutlarını temin etmiş olanlarla beraber olduğu anlaşılıyordu.

hakkındaki Belediye Meclisi Mazbatasını bir heyet Ankara'ya getirmiş, Çankaya'da Gazi'ye takdim etmişti.<sup>(32)</sup>

Türkiye Büyük Millet Meclisi yeni dönem içinde yapılan iki dereceli seçimlerde yalnız ikinci grup üyelerinin değil, eski İttihat ve Terakki ileri gelenlerinin de ayrıca varlık gösterememeleri sağlanmıştır. Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk cemiyetinin namzetleri de memleketin her tarafında büyük bir ekseriyetle seçimi kazanmışlardı. Bağımsız bir kaç milletvekilinin dışında seçilenlerin hepsi bu örgüttendi. Bir tek Gümüşhane mebusu Zeki (Kadirbeyoğlu) muhalif olarak seçilmeyi başardı. İkinci Türkiye Büyük Millet Meclisi 11 Ağustos 1923 günü açılarak yeni dönem çalışmalarına başlamıştır.

---

(32) Kılıç Ali, s. 124.